

Kültüre Duyarlı Okul Psikolojik Danışmanlığında Bir Teknik: Kültürel Konulara Önyayak Olmak

Mustafa Aydoğan¹

Öz

Psikolojik danışmanlık disiplini son 40 yıldır kültüre duyarlılık üzerine odaklanmaktadır. Bu sürecin sonucu olarak kültüre duyarlı psikolojik danışma süreci kavramsallaştırılmış ve bu konuda birçok teori ve model geliştirilmiştir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de en yaygın olarak kullanılan kültüre duyarlılık modelleri bilgi, farkındalık ve beceri bileşenlerinden oluşmaktadır. Fakat alanda çalışan birçok psikolojik danışmanın kültürel bilgi ve farkındalık seviyelerinde nispeten yetkin olsalar da beceri boyutunda daha fazla desteğe ihtiyaçları olduğu gözlemlenmiştir. Alandaki bu ihtiyacı karşılamak amacı ile bu çalışmada okul psikolojik danışmanlarını kültürel konuları verimli bir şekilde ele almaları için önerilen *önyayak olma* (broaching) yöntemi kavramsallaştırılmıştır. Kültürel konulara önyayak olma sürekliliği ve farklı düzeylerde yeterlilik seviyesine sahip psikolojik danışman özellikleri açıklanmıştır. Çalışma okul psikolojik danışmanlarının sıklıkla karşılaştıkları kültürel değerlerin işlendiği senaryolar ve bu senaryolarda kullanabilecekleri önyayak olma ifadelerini içermektedir. Bu senaryolarda olabildiğince güncel ve yerel kültürel örnekler yer almaktadır. Son olarak alanda çalışan psikolojik danışmanlara ve psikolojik danışman eğitimcilerine öneriler okuyucuya sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler

Kültüre duyarlı psikolojik danışmanlık
Önyayak olmak
Okul psikolojik danışmanlığı

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi
12 Şubat 2022
Kabul Tarihi
07 Temmuz 2022
Makale Türü
Derleme

A Technique in Multicultural School Counseling: Broaching Cultural Issues

Abstract

Counseling discipline has focused on multiculturalism for the last 40 years. As a result of this process, multicultural counseling process has been conceptualized, and many theories and models have been developed in this regard. The most widely used multiculturalism models in Turkey as well as in the world consist of knowledge, awareness, and skill components. However, it has been observed that although many counselors working in the field are relatively competent in cultural knowledge and awareness levels, they need more support in terms of skills. To meet this need in the field, in this study, the broaching method, which is recommended for school counselors to effectively deal with cultural issues, is conceptualized. Continuum of broaching styles and counselor characteristics at different competency levels are described. The study includes scenarios with cultural issues that school counselors may frequently encounter and broaching statements that they can use in these situations. These scenarios include as many current and local cultural examples as possible. Finally, suggestions to counselors and counselor educators working in the field are presented to the reader.

Keywords

Multicultural counseling
Broaching
School counseling

Article Info

Received
February 12, 2022
Accepted
July 07, 2022
Article Type
Review

Atf. Aydoğan, M. (2022). Kültüre duyarlı okul psikolojik danışmanlığında bir teknik: Kültürel konulara önyayak olmak. *Ege Eğitim Dergisi*, 23(3), 370-383. <https://doi.org/10.12984/eegef.1072354>

¹ Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Türkiye, maydogan@sinop.edu.tr

Extended Abstract

The main purpose of this study is to introduce and conceptualize the process of broaching cultural issues in school counseling context. Broaching phenomenon is defined as counselors' effort and willingness to have open conversations around the subjects of cultural factors that affect clients' mental health (Day-Vines et al., 2007). Although multiculturalism has become an important aspect of the helping profession in the last 40 years (Sue et al., 1982), studies have repeatedly shown that counselors still feel an urgent need for practical tools in engaging sensitive cultural conversations with their diverse clients, students, and parents (Chao, 2013; Farmer, Welfare, & Burge, 2013; Kağnıcı, 2011). To meet this need, Day-Vines et al. (2007) created the broaching model that is referred as the *Continuum of Broaching Behavior*. The model included five levels of counselor broaching behavior: Avoidant, Isolating, Continuing / Incongruent, Integrated / Congruent, and Infusing. At the first three levels of the model, counselors often reject or minimize the power of cultural identities and experiences (due to marginalization and social injustices) on mental health and therapeutic healing process. This is because of lacking self-awareness, knowledge, and competence (Burkard & Knox, 2004; Day-Vines, Bryan, & Griffin, 2013). As counselors reach to the last two stages of the broaching model, Integrated / Congruent and Infusing, they recognize inseparable connections between clients' cultural backgrounds and their well-being. These counselors value their clients' cultural values, traditions, experiences with broader society, and lived experiences with social injustices. All these aspects of cultural identity are to be unpacked and processed in the safe counseling relationship when relevant and beneficial to the clients' presenting concern (Day-Vines et al., 2007).

Starting in 1980s, there has been an increasing attention to the needs of marginalized groups in societies. This attention started as a protest against certain values that shaped the counseling profession. Namely, the traditions and cultural norms of middle-class European White male (e.g., individualism, rationalism, Christianity, etc.) were centered at the core of the growing counseling discipline (Sue, Arredondo, & McDavis, 1992). In this version of counseling, there was no specific discussion of what it meant to be, for example, immigrant, Black, Woman, or Muslim in a therapeutic process. This also meant that counselors would mostly ignore clients' everyday experiences with social injustices and inequalities, thus, missing the opportunity of "*translat[ing] the client's sociocultural and sociopolitical realities into meaningful counseling practice*" (Day-Vines, Ammah, Steen, & Arnold, 2018, p. 91). In the following years, two main movements shaped the way counseling discipline embraced cultural issues: (a) with the works of Sue et al (1992) and later Arredondo et al. (1996), the evaluation of cultural elements in counseling relationship began to be called as *multicultural counseling*. This emphasis on culture forced the discipline to conceptualize *multicultural counseling competencies* (Arredondo et al., 1996), (b) instead of focusing only on race, ethnicity, socioeconomic background, and gender components of cultural identity, other aspects of culture such as religion, sexual orientation, country of origin, and ability status were accepted to be as important in the helping profession (Cook, Brodsky, Gracia, & Morizio, 2019). This cultural movement in the counseling field was also supported by main accreditation bodies such as Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs (CACREP) which required counselor education programs in the US to provide multicultural counseling training across their curricula. Thus, *multicultural counseling competencies*, have become an important part of counselor training and supervision process (Arredondo et al., 1996; Cook et al., 2019; Holcomb-McCoy, 2005; Yöntem, Sarıkaya, & Aydoğan, 2021).

Various methods of training counselors in multicultural counseling have been cited in the literature (Jones, Welfare, Melchior, & Cash, 2019). Counselor education and supervision programs around the world as well as in Turkey have put considerable attention on stressing the power of implementing culture-specific counseling methods in their curricula. Unlike the United States of America where Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs (CACREP) requires counseling programs to open multicultural counseling classes (CACREP, 2016), Turkish counselor education programs still offer such classes as an elective (Kağnıcı, 2013). Currently, counseling programs can offer multicultural counseling classes depending on (a) availability and expertise of a faculty member and (b) having enough students willing to take the elective class (Sezer, 2017). Required or elective, multicultural counseling courses are mainly taught focusing on increasing awareness and knowledge of the training counselors (Holcomb-McCoy, 2005; Shannonhouse, Myers, & Minton, 2018). Due to the lack of first-hand experiences and class time, these classes often fail in skill building component of multicultural counseling competence (Kağnıcı, 2011; Sue, 2006). Therefore, the broaching model could fill this gap in teaching practical ways of integrating cultural conversations into the work of school counselors.

The broaching model provides a general description of different broaching levels and counselor characteristics at each stage. At the first stage, counselors with *avoidant* broaching style completely ignore cultural differences and see the importance of cultural elements brought by their clients at a minimum level (Day-Vines et al., 2018). Especially when working with clients from minority cultures, avoidant counselors predict that their clients' problems are independent of the culture they come from, and that the solution process will not be affected by their own or their clients' cultural identities. Similar to avoidant style, counselors with *isolating* broaching style also minimize the importance of cultural elements in the treatment process. These counselors bring the effects of culture

to the client's attention in a superficial and immature manner. However, due to the lack of experience and education, they move the focus of the relationship back to non-cultural issues believing that touching on the client's culture needs to be accomplished only once with each client. Unlike counselors who avoid and isolate cultural aspects of therapy, counselors who adopt a *continuing / incongruent* approach are curious and interested in the effects of cultural identity on their clients' lives. They try to discover the relationship between the client's sociopolitical experiences and the problem that brought them to counseling (Day-Vines et al., 2007). However, it is suggested that the counselors in this group have difficulties in transferring their efforts to broach cultural issues into an effective treatment process. Counselors with an *integrated / congruent* broaching style see this method (e.g., broaching) as a part of their professional counselor identity, as well as regularly practicing their broaching skills. Unlike the three levels described earlier, counselors at the integrated / congruent level understand that having a minority (or majority) status in a society affects every aspect of life, thus, is an important part of the treatment process. Counselors at the final broaching style, *infusing*, do not only see the importance of cultural issues within the counseling relationship but devote their own time and resources for systemic change and see it as a part of their personal and profession identities.

The current study offers an overview of multicultural counseling literature as well as its development and current stage in Turkish counselor education programs. Following is the conceptualization of broaching framework and the five stages of the broaching continuum. Each stage is explained with practical school counseling examples. To help school counselors and school counselor educators, this paper offers scenarios that provide challenging questions to school counselors as well as possible broaching statements to each scenario. These broaching statements help school counselors identify a gentle-but-inviting ways of translating the cultural aspects of their students' identities into effective school counseling practices.

Giriş

İnsanların genel iyilik hallerinin içinde buldukları toplumla uyumlu olarak sağlanması ve sürdürülmesi amacıyla kurulan profesyonel psikolojik danışmanlık ilişkisinde kültürel öğeler önemli bir rol oynamaktadır. Bireyin dil, ırk, etnik köken, cinsiyet kimliği, cinsel yönelim, dini inanç, engellilik durumu, ekonomik sınıf, ulusal köken gibi kültürel kimliğini (ve hayatının her alanını) şekillendiren etmenler psikolojik danışma sürecinin de önemli bileşenleridir (Akalın ve Türküm, 2021; Sue, 2006; Sue, Arredondo ve McDavis, 1992). Profesyonel yardım almak amacı ile psikolojik danışmanlık ilişkisine başvuran bir danışanın terapötik süreç içinde kendi kültürel değerleri bağlamında değerlendirilmesi ve uygulanacak yardım müdahaleleri yine danışanın kültürel değerleri, yargıları ve inançlarıyla aynı doğrultuda olması son derece önemlidir. Diğer yandan bir psikolojik danışmanın da kendi kültürel geçmişinin bir ürünü olduğunu, psikolojik danışman kimliğini kültürel geçmişi ile uyum içinde oluşturduğunu ve danışanlarını kendi kültürel dünyalarından değerlendirdiklerini unutmamak gerekir. Diğer bir deyişle, sağlıklı bir terapötik ilişki geliştirmek için, psikolojik danışmanlar kendilerinin ve danışanlarının kültürel geçmişlerini ve içinde bulunulan toplumun sosyopolitik özelliklerini göz önünde bulundurmak durumundadırlar (Sezer, 2017; Şahan ve Akbaş, 2018). Bu karmaşık kültürel etkileşim süreçlerinin rol oynadığı profesyonel ilişkinin sosyal ve coğrafik olarak nerede ve hangi zamanda geçtiği de ilişki üzerinde önemli sonuçlar doğurduğu alanyazında sıklıkla bildirilmektedir (Kağnıcı, 2013). Keza bulunulan coğrafyaya göre toplum tarafından kabul görülen ve görülmeyen konular değişiklik göstermektedir (Örn., cinsel yönelim özgürlüğü; bkz. Kurt ve Ateş, 2018). Psikolojik danışmanlık ilişkisinin özünü oluşturan güven ilişkisinin gelişmesi danışanların (belki de kendilerinin dahi henüz anlamlandıramadıkları) duygu ve düşüncelerini özgürce terapi odasına getirebilmeleri için, psikolojik danışmanların danışanlarının içinden geldikleri kültürleri ve bu kültürlerdeki önemli kabul edilen kültürel değerler ve tabu olan konular hakkında bilgi ve farkındalık sahibi olmaları da bir o kadar önemlidir.

Bu sorumluluklar ve beklentiler psikolojik danışmanlık disiplinin son 40 yılda tartıştığı en önemli konulardan birine dönüşmüştür (Kağnıcı, 2019). Özellikle son yıllarda teknoloji ve globalleşmenin gelişmesi ile bireylerin kendilerinden farklı kültürlerden gelen diğer bireylerle kişisel ve profesyonel ilişkilere girmesi günlük hayatın önemli bir parçasıdır. Benzer şekilde, kültürel dinamiklerin psikolojik danışmanlık disiplininde önem kazanması ve terapötik ilişki üzerindeki etkilerinin araştırılması 1980’li yıllarda başlamaktadır. Sue ve diğerleri (1982) psikolojik danışmanlık disiplininin orta sınıf beyaz Amerikalı erkek kültürel değerlerinden oldukça etkilendiğini ve bu etkileşim sonunda alanın diğer kültürlerden gelen danışanlara hizmet etmekte yetersiz kaldığını ortaya koymuşlardır. Bu önermelerine kanıt olarak Sue ve diğerleri (1982) azınlık statüde (Örn., dini, etnik köken, ana dil) olan danışanların terapi süreçlerini erken veya tamamlamadan bırakmalarının yanı sıra Beyaz Avrupa göçmenlerinin kültürel değerleriyle (Örn., bireysellik, rasyonellik) oluşturulmuş psikolojik danışmanlık teorilerini sunmuşlardır. İlerleyen yıllarda, kültürel öğelerin psikolojik danışmanlık ilişkisi içerisinde değerlendirilmesi *çok kültürlü psikolojik danışmanlık (multicultural counseling)* olarak anılmaya başlanmış ve bu konuda farklı teoriler geliştirilmiştir. *Çok kültürlü psikolojik danışmanlık yeterlilikleri (multicultural counseling competencies)* olarak anılan bir takım beceri ve yöntemler psikolojik danışman eğitimi ve süpervizyonunun önemli parçası haline gelmiştir (Arredondo ve diğ., 1996; Cook, Brodsky, Gracia ve Morizio, 2019; Holcomb-McCoy, 2005; Yöntem, Sarıkaya ve Aydoğan, 2021). İngilizce dilinde *multicultural* (çok kültürlü) olarak kullanılan bu kelime Türkçe literatürde çok farklı kullanımları olmasına rağmen (Örn., kültür odaklı, kültürel, kültüre duyarlı, çok kültürlü), bu çalışmada *kültüre duyarlı* olarak kullanılmıştır. Bu bilinçli kararın sebebi; bir psikolojik danışmanlık ilişkisinin *çok kültürlü* olmasından ziyade, kültürel farklılıklara ve bunların ilişki üzerindeki açık ve gizli anlamlarına *duyarlı* ve saygılı bir terapötik ortamın oluşması gerekliliğine dikkat çekmektir.

Kültüre duyarlılığın psikolojik danışmanlık alanında bir prensip haline getirilip, psikolojik danışman eğitiminde temelli yerini alması amacıyla Psikolojik Danışma ve İlgili Eğitim Programları Akreditasyon Kurulu (Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs [CACREP]) 1990’lı yıllardan başlayarak eğitim programlarında önemli değişiklikler gerçekleştirmiştir. CACREP’in (2016) standartlarında, psikolojik danışman eğitiminin üzerine kurulduğu sekiz önemli boyuttan biri “*sosyal ve kültürel çeşitlilik*”tir (s. 10). Bu madde ile, CACREP (2016) akreditasyonu almak veya sürdürmek için, eğitim programlarının psikolojik danışman adaylarına “*sosyal adalet, çoğulcu kültürel anlayış, kültürel kimlik gelişimi, kültüre duyarlılık yeterlilikleri ve azınlıkların psikolojik yardım arayış davranışları*” (s. 10) gibi konularda eğitim sağlamalarını zorunlu hale getirmiştir.

CACREP’in kültürel konuların psikolojik danışman eğitimindeki yerine verdiği önemin etkisi ile sadece Amerika Birleşik Devletleri’nde değil dünyanın diğer ülkelerinde de bu konuya verilen ilginin arttığı gözlemlenmektedir. Türkiye’de psikolojik danışmanlık alanının kültüre duyarlılığa verdiği önem de dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi giderek artmaktadır. Kültüre duyarlı psikolojik danışmanlık anlayışının gelişmesinde 2000’li yıllarda Kararımak (2004), Bektaş (2006), Erdur-Baker (2007) ve sonrasında Kağnıcı (2011, 2013) gibi önemli çalışmalar belirleyici bir rol oynamıştır. Bu alanda ilerlemeler kaydedilse de henüz gerçekleşmemiş önemli gelişmeler çok kültürlü psikolojik danışmanlık akımının Türkiye’deki gelişimini yavaşlatmaktadır. Bu gelişmelerin başında Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık eğitim programlarında kültüre duyarlılık dersinin zorunlu olarak yer almaması gelmektedir. Hâlihazırda, bazı özel ve devlet üniversitelerinin kültüre duyarlı psikolojik danışma dersini

zorunlu olarak programlarında bulundurmalarına rağmen, Yüksek Öğretim Kurulu RPD anabilim dallarının ders programında seçmeli statüsündedir. Bu dersin zorunlu olmadığı kurumlarda öğrencilerin istek ve öğretim elemanlarının yetersizliği gibi sebepler dolayısıyla dersin düzenli olarak açılması zorlaşmaktadır (Akalin ve Türküm, 2021; Kağnıcı, 2013). Literatürde rapor edildiği üzere, Türkiye’de ilk kültüre duyarlı psikolojik danışma derslerinden birisi Kağnıcı (2011) tarafından değerlendirilmiş ve ders çıktılarının öğrencilerin kültürel empati ve açık görüşlülük düzeyleri üzerinde anlamlı ve olumlu etkileri görülmüştür. Türkiye’de gelişmekte olan kültüre duyarlılık akımının daha fazla psikolojik danışmana ulaşabilmesi ve dolaylı olarak psikolojik danışma almak isteyen danışanlara daha iyi hizmet sağlanabilmesi için kültüre duyarlı psikolojik danışma derslerinin lisans programlarından düzenli olarak açılmasının son derece önemli olacağı düşünülmektedir. Bunun yanında, açılacak derslerin Türkiye’nin kozmopolit kültürel yapısını yansıtmaları ve bu yapıyı oluşturan kültürel gruplarla yetkin bir şekilde çalışabilecek psikolojik danışmanların yetiştirilmesine öncelik vermesi önemli bir diğer aşama olarak görülmektedir.

Kültüre duyarlı psikolojik danışmanlık derslerinin zorunlu olmasa da bazı öğretim elemanları tarafında açılmaya başlanması bu konuda ders etkilerinin daha da detaylı incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla, araştırmacılar farklı dillerden ölçekleri Türkçe diline uyarlamışlardır (Kağnıcı, 2011). Farklı bir ölçek geliştirme çalışmasında ise Özer ve İlhan (2015) Türkçe kültüre duyarlı psikolojik danışma ölçeğini geliştirmişlerdir. Son yıllarda Türkçe diline uyarlanan ve Türkçe olarak geliştirilen bu ölçme araçlarının çoğalması bu konuda yapılan deneysel ve veri odaklı çalışmalara da destek sağlamıştır. Örneğin, güncel bir yordama çalışmasında, Yıldırım (2020) kültürel zekâ, kültüre duyarlı psikolojik danışma eğitimi ve mesleki deneyimin kültüre duyarlı psikolojik danışman yeterliliklerini anlamlı bir şekilde yordadığını gözlemlemiştir. Kültüre duyarlılık çalışmalarının Türkiye’de bulunan sosyal ve kültürel dinamiklere odaklanması ve psikolojik danışmanların bu dinamiklerden nasıl etkilendiklerinin derinden incelenebilmesi için ölçek geliştirme çalışmalarının devam etmesi son derece önemlidir. Bunun yanında, nitel ve karma araştırma desenlerinin kullanıldığı araştırma projeleri de bu konuya derinlik kazandırabilecek bir diğer gelişme olarak görülmektedir.

Türkiye’de yapılan kültüre duyarlılık çalışmalarının son yıllarda hız kazandığı gözlemlenmektedir. Kültüre duyarlılığın psikolojik danışmanların öz yeterlilikleri (Uğur, Çalık, Bağcı ve Uzun, 2021), özgeciliği (Şakar, 2018), yabancı uyruklu bireylerle çalışma yeterlilikleri (Uğur ve diğ., 2021) ve cinsel yönelim konusunda toplum tarafından marjinalleştirilmiş bireylerle çalışma hakkındaki görüşleri (Kurt ve Ateş, 2018) gibi farklı değişkenler bağlamında sıklıkla çalışılmaktadır. Bakioğlu (2017) dördüncü sınıf psikolojik danışman adaylarının kültüre duyarlılık dersini aldıklarında psikolojik danışma öz yeterliliklerinin anlamlı bir şekilde olumlu yönde farklılaştığını; psikolojik danışman adaylarının cinsiyet rolleri ve bilinçli farkındalıklarının psikolojik danışma öz yeterliliklerine etkisinde kültüre duyarlılık yeterliliklerinin kısmi aracılık rolüne sahip olduğunu tespit etmiştir. Yine bir başka yapısal eşitlik modeli analizi ile yapılan çalışmada, Genç (2019) etkili psikolojik danışman nitelikleri ile kültüre duyarlılık yeterliliği arasındaki ilişkinin açıklanmasında psikolojik danışmanların bilişsel esneklik ve kültürel zekâlarının tam aracı rolere sahip olduğunu bildirmiştir. Kültüre duyarlılık konusunda yapılan bu araştırmaların kültüre duyarlı olmanın psikolojik danışmanları nasıl etkilediği ve onların hangi özelliklerinin (Örn., özgecilik) bu konuda kendilerini olumlu veya olumsuz etkilediğine odaklandıkları ortaya koymuştur.

Bu derleme çalışmasında öncelikle kültüre duyarlı psikolojik danışma sürecinin yurt dışında ve Türkiye’de gelişimine ve güncel durumuna odaklanılmıştır. Sonrasında kültüre duyarlı psikolojik danışma başlığı altında; kültüre duyarlı psikolojik danışma sürecinin tanımına, içeriğini oluşturan kavramlara ve psikolojik danışma sürecinde hayati öneme sahip olmasına rağmen alanda çalışan meslek üyelerinin beceri ve yöntem eksikliklerine değinilmiştir. Devamında, kültüre duyarlı psikolojik danışma tekniği olarak önyak olma sürekliliği okuyucuya tanıtılmış ve beş farklı psikolojik danışman önyak olma tarzı örnekler ile açıklanmıştır. Çalışmanın bir sonraki kısmında kültürel değerlerin ön plana çıktığı örnek vaka senaryolarına ve bu senaryolarda psikolojik danışmanların kültürel farklılıklara nasıl önyak olabileceklerini örnekleyen psikolojik danışman tepkilerine yer verilmiştir. Çalışmanın sonuç ve öneriler kısmında okul psikolojik danışmanlarının okullarda sundukları farklı rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri kapsamında önyak olma tekniğini nasıl kullanabilecekleri üzerine öneriler sunulmuştur. Bu doğrultuda, bu çalışmanın amacı kültüre duyarlı psikolojik danışma sürecinde önyak olma (broaching) tekniğini okul psikolojik danışmanlığı kapsamında tanıtmak ve senaryolar eşliğinde bu tekniğin nasıl kullanılacağı konusunda örnek bir yapı sunmaktır.

Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma

Kültüre duyarlı psikolojik danışma, psikolojik danışmanın danışanı ile geliştirdiği profesyonel ilişkinin aralarındaki cinsiyet, sosyal sınıf, cinsel yönelim, ırk, etnik köken, din, dil, göçmenlik ve engellilik durumu gibi kültürel farklılıklardan etkilendiğinin farkında olup ve bu etkileri terapötik süreç içinde işleyecek bilgi ve beceri seviyesine sahip olduğu profesyonel bir ilişki olarak tanımlanır (Kararımak, 2008; Sue ve diğ., 1992). Bu bakış açısının sonucu olarak, kültüre duyarlı psikolojik danışma sürecinin terapötik ilişki ve sonuçları üzerinde olumlu etkileri olduğu gözlemlenmiştir (Cook ve diğ., 2019; Holcomb-McCoy, 2004). Devamında, psikolojik danışmanlık sürecini kültüre duyarlı bir bakış açısı ile değerlendirmenin sosyal adalet ve ayrımcılık gibi toplumsal konuların

geliştirilmesi yönünde psikolojik danışman eğitimcilerinin ve psikolojik danışmanların etik bir sorumluluğu olduğu kabul edilmektedir (American Counseling Association [ACA]; 2014; American School Counselor Association [ASCA], 2022). Diğer bir deyişle, psikolojik danışmanlık ilişkisinin sosyal ve politik konulardan arındırılmasının mümkün olmayacağı ve psikolojik danışmanların danışan kültürel kimliklerinin anlam ve önemine verecekleri değerin insani, profesyonel ve etik bir sorumluluk olduğu düşünülmektedir.

Farklı kültürlerde problemin dışavurum süreçlerinin ve problemle başa çıkma becerilerinin farklı geliştiği göz önüne alındığında, psikolojik danışmanların problemin tanımlanması ve vaka kavramsallaştırması aşamalarında danışanın kültürel bağlamını dikkate almaları gerektiği kaçınılmaz bir durumdur. Keza bu aşamalar terapötik ilişkinin üzerine inşa edileceği bir tabanı oluşturmaktadır. Psikolojik danışmanlık ilişkisi sürecinde psikolojik danışmanların danışanlarına karşı geliştirecekleri empatik anlayışın iki taraf arasındaki kültürel benzerlik ve farklılıklardan etkilenmesi literatürde sıklıkla vurgulanan bir diğer olgudur (Choi, VanVoorhis ve Ellenwood, 2015; Chung ve Bemak, 2002; Shannonhouse, Myers ve Minton, 2018). Benzer kültürel gruplardan ya da kimliklerden gelen insanların daha iyi iletişim kuracakları psikolojik ilişki çerçevesinde de kısmen öngörülebilir. Örneğin benzer sosyoekonomik geçmişlerden gelen psikolojik danışmanın ve danışanın ilişki başlangıcında ekonomik konularda daha az açıklama ve karşılıklı öğrenmeye ihtiyaç duymaları beklendik bir durumdur. Bunun sebebi benzer ekonomik geçmişlerden gelen iki insanın, doğal olarak, sahip oldukları ortak yaşam deneyimlerini ilişkinin kurulma aşamasında ortak payda olarak görmeleridir. Her ne kadar kültürel benzerliklerin psikolojik danışmanlık ilişkisi başında danışanların tercih ettiği bir durum olsa da yapılan çalışmalar kültüre duyarlı psikolojik danışma deneyimini yordayıcı daha güçlü değişkenlerin olduğunu göstermektedir. Örneğin, psikolojik danışmanların aldıkları kültüre duyarlılık eğitimlerinin (Holcomb-McCoy, 2005; Pietrantonio ve Gance, 2019), azınlık statüde olmalarının (Yeh ve Arora, 2003) ve kültürel değerlere öncelik vermelerinin (Day-Vines, Ammah, Steen ve Arnold, 2018) terapötik ilişkinin ve terapi çıktılarının üzerinde anlamlı ve olumlu etkileri olduğu gözlenmektedir. Kültüre duyarlı psikolojik danışma süreci incelenirken göz önünde bulundurulması gereken bu faktörlerin özellikle azınlık statüde olan danışanlar ile geliştirilecek profesyonel ilişki kapsamında ele alınması son derece önemlidir. Bu süreç, psikolojik danışmanların kültürel farkındalık seviyelerinden oldukça etkilenmektedir.

Bu yapılan çalışmalarda kültürel öğelerin psikolojik danışmanlık sürecinde önemli bir rol oynadığının anlaşılmasına rağmen henüz alanda çalışan psikolojik danışmanların *kültürel konuları psikolojik danışmanlık mesleğinin günlük rutinlerinde tam olarak nasıl ele alabiliriz?* sorusunu cevaplamada zorluk yaşadıkları sıklıkla ortaya atılmaktadır (Farmer, Welfare ve Burge, 2013; Kurt ve Ateş, 2018). Diğer bir deyişle, psikolojik danışmanlar Sue ve diğerlerinin (1982) ortaya attığı ve yaygın olarak kullanılan kültüre duyarlı psikolojik danışma modelinin üç birleşeninin (farkındalık, bilgi ve beceri) ikisinde (farkındalık ve bilgi) gelişim göstermelerine rağmen yapılan birçok çalışmada psikolojik danışmanların beceri geliştirme sürecinde zorlandıkları ve birçok durumda meslek hayatları sürecinde dahi beceri eksikliği yaşadıkları ortaya konulmuştur. Bu konuda yapılan kültüre duyarlılık eğitimlerinin sadece içerik ve farkındalık seviyesinde etkili olsalar da yaşantısal öğrenme sağlamadıkları için psikolojik danışman adaylarının beceri konusunda etkisiz kaldıkları gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar dünya literatüründe de desteklenmektedir (Örn., Chao, 2013; Farmer ve diğ., 2013) Bu konuda Kağınacı (2013) psikolojik danışman eğitim programlarının iki aşamalı kültüre duyarlılık dersi açmalarının beceri gelişiminde etkili olacağını savunmuştur. Kağınacı, böyle bir sistemde birinci dersin bilgi ve farkındalık odaklı, ikinci dersin adayların uygulama / alan deneyimi üzerine olmasını tavsiye etmiştir (Genç, 2019).

Kültüre Duyarlılıkta Bir Teknik Olarak Önyak Olma Sürekliliği

Bir psikolojik danışmanın hem kendi hem de danışanın kültürel özelliklerinin terapötik ilişki üzerindeki muhtemel etkilerini aktif ve devamlı olarak keşfetmesi süreci kültürel konulara önyak olma (broaching) olarak tanımlanmaktadır. Burada önemli olan psikolojik danışmanın kültürel değer ve yargıların birçok psikolojik problem ile iç içe olabileceğinin farkında olmasıdır. Önyak olma tekniğinin tüm psikolojik danışma oturumlarında kullanılamayacağı ve her danışanın bu konuda gerekli kültürel farkındalığa sahip olmayacağını da altı çizilmesi gerekir. Day-Vines ve diğerleri (2007) önyak olma kavramını bir süreç olarak öneriler de bu sürecin aşamaları olarak kabul edilen beş farklı olma tarzı tanımlamışlardır. Buna göre, psikolojik danışmanlar kültürel konulara önyak olma tekniğini kullanmada beş farklı seviyede bulunurlar; (a) kaçınan (avoidant), (b) yalıtıcı (isolating), (c) düzenli olmayan (continuing / incongruent), (d) bütünleşmiş (integrated / congruent), (e) ilham veren (infusing). Bu beş farklı önyak olma tarzı çalışmanın bir sonraki bölümünde kavramsallaştırılmıştır. Bu süreçte, Türkiye’de bulunan kültürel çeşitliliğini yansıtmak ve okul psikolojik danışmanlarına doğrudan bir kaynak sağlamak amaçları ile olabildiğince yerel örnekler kullanılmıştır.

Kaçınan

Önyak olma sürekliliğinin ilk seviyesinde olan kaçınan tarza sahip psikolojik danışmanlar kültürel farklılıkları tamamen yok sayar ve danışanlarının getireceği kültürel öğelerin psikolojik danışma sürecindeki önemini en az düzeyde görürler (Day-Vines ve diğ., 2018). Özellikle azınlık kültürlerden gelen danışanlarla çalışırken, kaçınan psikolojik danışmanlar danışanlarının problemlerini içinden geldikleri kültürden bağımsız olduğunu ve çözüm

sürecinin de hem kendi hem de danışanlarının kültürel kimliklerinden etkilenmeyeceğini öngörürler. Durum böyle iken, kaçınan psikolojik danışmanlar kültürün etkisini vaka kavramsallaştırmasında, problemin tanımı, terapötik ilişkinin gelişimi ve çözüm becerileri geliştirme aşamalarında göz ardı etmeleri dolayısıyla, danışanlarının yanlış anlaşılma, suçlanma ve hatta ayrımcılığa maruz kalmalarına sebep olabilirler. Burkard ve Knox (2004) tarafından yapılan bir çalışmada danışan kültürel değerleri konusunda nötr tavır alan psikolojik danışmanların kültüre duyarlılık yeterliliklerinin alt seviyelerde olduğu gözlemlenmiştir. Diğer bir deyişle, kültürel konulara verilen önem ve bu kültürel konuları psikolojik danışma sürecinde işleyebilme yeterlilikleri beraber hareket etmektedir.

Kültürel konulara önyak olmaktan kaçınan okul psikolojik danışmanları okul ortamlarında *hassas / politik* olarak görülen konulardan uzak durmayı tercih ederler. Örneğin, Caferi inancından gelen lise düzeyinde bir öğrencinin Muharrem ayının 10. günü olarak görülen aşure günü törenine katılmak için okuldan ayrıldığı ve devamsız olarak kayıtlara geçtiğini ele alalım. Bu öğrencinin ders öğretmenleri ve okul yöneticileri ile bu konuda yaşadığı sorunlardan dolayı okul psikolojik danışmanına başvurduğunu düşünelim. Bu öğrenci ile bireyle psikolojik danışma yapan ve kültürel konulara önyak olma konusunda kaçınan bir okul psikolojik danışmanı öğrencinin mezhep düzeyinde yaşadığı ayrımcılığı göz ardı edecektir. Bu kültürel konuya önyak olma konusunda kaçınan bir okul psikolojik danışman, problemin (öğrencinin okulda devamsızlık ve dini bir gereklilik arasında seçime zorlanması) tanımlanması ve çözüm önerilerinin geliştirilmesinde öğrencinin dini inanç ve değerlerinin oynadığı rolü göz ardı edecektir. Bunun sonucu olarak, öğrenci suçlanmış veya anlaşılmanmış hissedecektir. Bu öğrenci ile çalışan ve kaçınan tarzda bir okul psikolojik danışmanı öğrencinin devamsızlıktan sınıfta kalmaması, okul yönetiminden devamsızlık konusunda destek talep etmesi veya aşure gününe okul saatleri içerisinde katılmaması gibi çözüm önerileri üzerinde çalışmayı tercih etmesi beklenmektedir.

Yalıtın

Kültürel konulara önyak olma konusunda yalıtın bir yaklaşım sergileyen bir okul psikolojik danışmanı kaçınan psikolojik danışmanlardan farklı olarak kültürel etmenleri bir kereye mahsus bir uygulama olarak görmektedirler. Bu psikolojik danışmanlar kültürün etkilerini yüzeysel düzeyde ve olgunlaşmamış bir tarzda danışanın dikkatine getirirler. Fakat deneyim ve eğitim eksikliği dolayısıyla ilişkinin odağını tekrar kültürden bağımsız konulara taşırlar. Örneğin yukarıda bahsedilen dini gereklilikleri gereği ayrımcılık yaşayan bir Caferi öğrenci ile çalışırken, kaçınan bir psikolojik danışman mezhep farklılıklarının psikolojik danışmanlık görüşmesi açısından ne demek olduğu konusunu önyak olarak bir kereye mahsus bu konuyu görüşmeye getirebilir. Fakat yalıtın psikolojik danışmanlar azınlık bir mezhepten olmanın öğrencinin okul ortamında yaşadığı diğer problemlerle ilişkisi üzerine gitmeyerek değerli bir fırsatı kaçırmış olurlar. Day-Vines ve diğerlerine (2018) göre bu tarz bir yaklaşım “*sadece bir kereye mahsus uygulanması gereken bir teknik olarak görüldüğünü ve danışanın hayatının diğer sosyopolitik yönleriyle tutarsız olduğu*” (s. 405) bir anlayıştır. Kültür içerikli konuşmaları önyak olmayı bir kere yapılması gereken bir görev olarak görmenin sonucu olarak, yalıtın psikolojik danışmanlar bu göreve kolay ulaşmanın düşüncesi ile kendilerini kültüre duyarlı psikolojik danışmanlık konusunda yetkin görürler.

Düzenli Olmayan

Kaçınan ve yalıtın psikolojik danışmanların aksine, düzenli olmayan yaklaşımını benimseyen psikolojik danışmanlar kültürel kimliği oluşturan etmenlerin danışanların hayatlarına etkileri konusunda meraklı ve ilgilidirler. Bu konudaki isteklerini danışanın sosyopolitik deneyimlerinin yaşadıkları problem ile ilişkilerini danışan aracılığı ile keşfetmeye çalışırlar (Day-Vines ve diğ., 2007). Fakat bu gruptaki psikolojik danışmanların kültürel konulara önyak olma gayretlerini etkili bir psikolojik danışma sürecine aktarmakta zorlandıkları görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bu gruptaki psikolojik danışmanlar yalıtın ve kaçınan psikolojik danışmanlara benzer olarak, örneğin, azınlık gruptan bir bireyin yaşam deneyimlerini tam olarak anlamamışlardır. Bunun sonucu olarak toplumda bulunan genel geçer kabul edilen ön yargılara sahip olabilir ve bu doğrultuda danışanları ile derin bir bağ kurmakta zorlanırlar. Daha önce verilen Caferi olması dolayısıyla ayrımcılık yaşayan öğrenci örneğine dönülürse, kültürel konularda düzenli olmayan bir tutumu olan bir psikolojik danışman öğrencisine konunun azınlık statüde bir mezhebe sahip olmanın ne demek olduğunu ve öğrencinin yaşadığı problemle ilişkisini ve geçişini sorabilir. Fakat bu düzeyde bir okul psikolojik danışmanı bu çabasını öğrencinin Caferi kültürü ile uyumlu müdahale yöntemine dönüştürmekte zorlanabilir. Örneğin öğrencinin ailesinde veya okulda diğer Caferi öğrencilerin bu konudaki deneyimleri ve başarılı çözüm yöntemlerini araştırması yönünde bir müdahale yöntemi geliştirme seçeneğini görmekte zorlanabilir.

Bütünleşmiş / Uyumlu

Bütünleşmiş kültürel anlayış seviyesinde bulunan psikolojik danışmanlar kültürel konulara önyak olmayı düzenli olarak uygulamanın yanında bu yöntemi profesyonel psikolojik danışman kimliklerinin bir parçası olarak görürler (Day-Vines ve diğ., 2007). Daha önce açıklanan üç seviyeden farklı olarak bütünleşmiş düzeydeki psikolojik danışmanlar azınlık (veya çoğunluk) statüde olmanın hayatın her alanını etkilediğini, psikolojik danışmanlık sürecinin önemli bir parçası olduğunu anlar ve buna uygun müdahale yöntemleri geliştirirler. Bunun yanında bu psikolojik danışmanlar *bir azınlık kültürün üyelerinin ortak deneyimleri olması sebebiyle benzer tepkiler verirler*

gibi genellemelerden kaçınır ve bireysel düzeyde danışanın hissettikleri ile toplumsal düzeyde danışanın geldiği kültürel grubun deyimleri arasında anlamlı bağlantılar kurarak dengeli bir anlayış geliştirebilirler.

Day-Vines ve diğerlerine (2018) göre bütünleşmiş bir kültürel önyak olma görüşüne sahip psikolojik danışmanlar yukarıda açıklanan ilk üç seviyedeki psikolojik danışmanların sıklıkla yaptığı bir hata olan *danışanla aşırı özdeşim kurma* durumuna düşmedikleri gözlemlenmiştir. Diğer bir değişle danışanların kültürel kimliklerinin sonucu olarak ayrımcılık veya dışlanma deneyimlerine odaklanarak sadece ayrımcılığı kabul etmek ve bunun sistemik bir problem olmasına değinmekle kalmayıp bu durumun danışanların kişisel hayatlarında (bireysel düzeyde) nasıl tezahür ettiğine de değinirler (Utsey, Gernat ve Bolden, 2003). Kültürel konulara bütünleşmiş düzeyde önyak olan bir psikolojik danışman mezhebinden dolayı okulda ayrımcılık yaşayan bir öğrenciye; *'Maalesef, Türkiye'de Caferi olmak Caferi ve Sünnilik dışında birçok diğer mezhep ve dinlerden gelen vatandaşların ortak olarak deneyimledikleri bir güçlük anlamına gelmektedir.'* cevabının yanında; *'Acaba senin kişisel hayatının başka alanlarında bu mezhep sebepli ayrımcılık stresini nasıl hissediyorsun?'* diyerek danışana kendini ifade etmesi ve genel bir görüş geliştirmesi için alan sağlamış olur.

İlham Veren

Önyak olma sürekliliğinin son iki aşaması olan, bütünleşmiş ve ilham veren tutumlarına sahip psikolojik danışmanlar psikolojik danışma sürecinde kültürel konulara önyak olma konusunda benzer özellik ve beceri seviyelerine sahiptirler. En büyük farklılık; ilham veren psikolojik danışmanlar kültürel konuların önemini anlaşılması ve sosyal adalet için verilen mücadeleyi sadece psikolojik danışmanlık ilişkisi içerisinde görmek ile kalmazlar. Bu psikolojik danışmanlar sistemik değişim için kendi zaman ve kaynaklarını ayırıp bunu hayatlarının bir parçası olarak görürler. Örneğin ilham veren psikolojik danışmanlar mezhep ve din farkından dolayı yaşanan tansiyonları sadece psikolojik danışma odasında çözülmesi gereken bir problem olmadığını ve bu konuda okul düzeyinde bir problem olabileceğini ve bu konuda kendilerine sorumluluk düştüğünü görürler. Yukarıda verilen örneğe geri dönmek gerekirse, ilham veren psikolojik danışmanlar bir öğrenci ile mezhep konusunda bireysel düzeyde çalışmayı sürdürmenin yanında, sistemik değişim ve gelişim üzerine de efor ederler. Örneğin aşure etkinliği kapsamında okulda okul düzeyinde eğitim ve farkındalık haftası düzenlemeyi kendilerine bir görev olarak düşünebilirler. Bu fikirlerini okulda yöneticilerinden ve öğretmenlerinden destek almak için yapıcı bir dille ifade ederler. Bu çabalarının sonucu okul bazında (veya ilçe bazında) tüm öğrencilerin Türkiye'de inanılan tüm din ve mezheplerin gelenek, görenek ve değerlerini öğrenerek kutladıkları bir kültür festivali düzenleyebilirler.

Önyak Olma Modelinin Ampirik Desteği

Önyak olma terimi ilk olarak Day-Vines ve diğerleri (2007) tarafından kullanılmasına rağmen, psikolojik danışmanların kültür ile ilgili konuları psikolojik danışma sürecinde ele alış biçimleri ve bu konudaki tutumları daha önceki çalışmalarda önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin, Burkard ve Knox (2003) psikologların danışanlarıyla olan ırksal farklılıklarını ele alıp almadıklarını araştırmışlardır. Bu çalışmada araştırmacılar ırk konusunun açık bir şekilde ele alındığında danışanların olumlu tepki verdikleri ve terapötik ilişkinin geliştiğini not etmişlerdir. Bir başka çalışmada, Gatmon ve diğerleri (2001) etnik köken, cinsiyet ve cinsel yönelim değişkenlerinin süpervizyon sürecinde değinildiğinde süpervizyon alan psikoloji öğrencilerinin süpervizyon ilişkisinin olumlu yönde geliştiğini bildirmişlerdir. Kültürel değer ve deneyimlerin psikolojik danışma sürecinde aktif olarak ele alınması ve psikolojik danışmanların bu süreçte üstlenecekleri rollerin hem danışan hem de psikolojik danışman açısından kritik öneme sahip olduğu genel olarak alanyazında desteklenmiştir.

Önyak olma sürekliliğinin işlevselleştirilmesi amacıyla yapılan bir ölçek geliştirme çalışmasında, Day-Vines, Bryan ve Griffin (2013) başlangıçta ortaya atılan beş aşamalı önyak olma sürecinin aksine, dört alt ölçekli bir test geliştirmişlerdir. Buna göre, kaçınan, düzenli olmayan, bütünleşmiş ve ilham veren alt ölçeklerinden oluşan Önyak Olma Tutum ve Davranışları Anketi geliştirilmiştir. Söz konusu çalışmada Day-Vines ve diğerleri (2007) tarafından oluşturulan kavramsal modelin bir boyutu olan yalıtın önyak olma tutumu deneysel olarak desteklenmemiştir. Day-Vines ve diğerleri (2013) bunun sebebi olarak, kaçınan grup ile yalıtın gruptaki psikolojik danışmanların arasında çok az görüş farklılıkları olabileceği ve bu farklılıkların tek grup altında (kaçınan) kabul edilebileceğini dile getirmişlerdir. Yapılan literatür çalışması sonucunda bu anketin henüz farklı bir örneklem ile test edilmediği ortaya çıkmaktadır (Day-Vines ve diğ., 2018). Önyak olma sürekliliğinin ve bu sürecin aşamalarının halihazırda teorik ve ampirik çalışmalar ile desteklenmiş olmasına rağmen farklı örneklem grupları ile yapılacak çalışmaların bu alana önemli bir katkı olacağı gözlemlenmektedir. Burada bahsi geçen çalışmaların genellikle Avrupa ve Amerika kültürleri bağlamında gerçekleşmesi, bu kavramın Türkiye kültürel düzleminde veri odaklı çalışmalar ile henüz desteklenmemiş olması burada önemli bir hatırlatma olarak dikkate alınmalıdır.

Örnek Senaryolar ve Okul Psikolojik Danışmanlarının Önyak Olma İfadeleri

Senaryo 1

Kardeşlerinden birisini araba kazasında kaybetmiş olan Elif, öğretmenlerinden birinin tavsiyesi ile bulunduğu okulda tek psikolojik danışman olan okul psikolojik danışmanı Mehmet ile görüşmelere başlamıştır. Mehmet ilk

üç görüşmede Elif'in kendi ve ailesi hakkında konuşmakta zorlandığını ve bunun sebebinin erkek bir yetişkinle *dertlerini* paylaşma konusunda hiç deneyiminin olmadığını öğrenmiştir. Elif bu konuda; *benim ailemde kadınlar kadınlarla erkekler erkeklerle özel sorunlarını paylaşır* demiştir. Okul psikolojik danışmanı Mehmet bu kültürel farklılık konuşmasına önyak olarak, Elif ile olan dördüncü görüşmede aşağıdaki k olma girişiminde bulunmuştur:

Geçen görüşmemizde dile getirdiğin gibi senin aile kültüründe aynı cinsiyette insanlar birbirlerine dertlerini anlatıp çare ararlar, ki bu çok önemli ve değerli bir aile kültürüdür. Bunun yanında senin de bildiğin gibi maalesef ben okuldaki tek psikolojik danışmanım ve seninle bu yas döneminde çalışmak benim için çok değerli. İlk üç haftamızda çok ilerleme kaydettin, kendinle ve ailenle ilgili çok değerli bilgiler paylaştın. Bazen alışık olmadığımızda farklı cinsiyetten birisi ile derin konuları konuşmak zor gelebilir ve buna saygı duyduğumu bilmeni isterim. Tereddüt ettiğin konularda hazır olduğun seviyede ve istediğin zamanda paylaşımlar yapabilirsin. Umarım görüşmelerimiz devam ettikçe bu güvenli ortamı kullanarak karar verdiğin hedeflere ulaşman konusunda beraber çalışmaya devam ederiz.

Yukarıdaki önyak olma ifadesinde, okul psikolojik danışmanı Mehmet, Elif'in alışık olmadığı bir durumu anladığını ve buna saygı duyduğunu nazik bir dille ifade etmiştir. Bu konu üzerine Elif'in kendini sorumlu hissetmesinin önüne geçerek, bu durumu normalleştirmiş ve ona seçme özgürlüğü tanımıştır. Aynı zamanda, geçen ilk üç görüşmede de Elif'in yas konusunda gelişme kaydettiğini dile getirerek onu cesaretlendirmiştir. Konuyu Elif ve terapötik süreç odağında tutarak, Mehmet bu ilişkinin amacının Elif'e yardım etmek olduğunu ve kararları onun vermesini isteyerek onun kendi kültürü ve psikolojik danışma arasında dengeli bir karar vermesine olanak sağlamıştır. İlerleyen haftalarda Elif görüşmelere devam eder ise, cinsiyet farkından kaynaklanan endişesinin psikolojik danışman tarafından anlaşıldığını ve saygı duyulduğunu bilerek devam edecektir. Bunun yanında Elif görüşmelere devam etmek istemez ise, yine farkındadır ki; Mehmet onun karar verme sürecini anlıyor ve onun iyiliğinin her şeyin önünde olduğunu düşünüyor. Diğer bir değişle, psikolojik danışman bu konuya önyak olarak, Elif'e daha açık ve güven verici bir ortam sağlamayı başarmıştır.

Senaryo 2

Görme engelli bir okul psikolojik danışmanı olan Sevda okulun futbol takımı kaptanı ile ilk görüşmesini yapmaktadır. Öğrenci, Kerim, görüşmenin başlangıcında beden eğitimi öğretmeni tarafından yönlendirildiğini ve futbol maçları esnasından son günlerde yaşadığı motivasyon eksikliği ile ilgili Sevda Hanımı görmek istediğini dile getirmiştir. Kerim daha önce psikolojik danışmanlık deneyimi olmadığını ve Sevda hanımla da ilk defa tanıştığını dile getirmiştir. Kerim, düşük bir ses tonu ile; *futbolun nasıl bir spor olduğunu biliyor musunuz?* diye sormuştur. Bu sorunun hem Kerim'in anlaşılma endişesi hem de Sevda'nın engellilik durumu ile ilgili olduğunu düşünerek, okul psikolojik danışmanı aşağıdaki önyak olma ifadesini kullanmıştır:

Öncelikle, daha önce bir psikolojik danışmanlık deneyimin olmamasına rağmen benim ile görüşmeyi kabul etmene çok sevindim. Gizlilik prensibimiz gereği, bazen biz psikolojik danışmanların ne yaptığını anlamak ve sürecin nasıl ilerlediğini hakkında bilgi sahibi olmak biraz zor olabilir. Bunun yanında, futbolun bir erkek sporu olması genel kanısı ile benim senin anlatacaklarını anlayıp anlamayabileceğim konusunda endişelerini anlıyorum. Son olarak ben görme engelli bir bireyim, eminim bu konuda da soruların vardır. Şimdilik şunu söyleyebilir ki; bana istediğin sorunu sorabilir ve açıklıkla endişelerini dile getirebilirsin. Burada görüşmemizin amacı sana yardımcı olmak. İkincil olarak, ben görme yetimi 15 yaşında iken kaybettim ve çocukluk yıllarımı futbol oynayarak geçirdim, o yüzden senin futbol ile ilgili söyleyeceklerini seve seve dinleyeceğim.

Gözle görülebilir bir engellilik durumu hem psikolojik danışman hem de danışan tarafından üzerine düşünülen bir konu olup hassasiyet ile yaklaşılmalıdır. Özellikle burada okul psikolojik danışmanı Sevda, görme engelli olmasının öğrenciler tarafından fark edildiğini ve bunun bazı durumlarda mesleki yeterliliğinin sorgulanmasına sebep olduğunu daha önceki deneyimlerinden farkındadır. Yaptığı önyak olma ifadesi ile, bu konu (engellilik) ile barışık bir psikolojik danışman olan Sevda, öğrencisi Kerim'e yeteri kadar açıklamayı yapmış ve görüşmenin odağını öğrencinin ihtiyaçları ve deneyimleri olacağına getirmiştir.

Senaryo 3

Bir ortaokulda gerçekleşmekte olan kariyer psikolojik danışmanlığı grup çalışmasında beş yerli öğrenci ve bir göçmen öğrenci (Ahmed) yer almaktadır. Altı haftalık bu programın üçüncü haftasında öğrenciler *gelecekte çalışmak ve yaşamak istediğim yer* adlı aktivite kapsamında meslek hayatlarını icra edecekleri çevreyi tasvir etmektedirler. Bu esnada grubu yöneten okul psikolojik danışmanı Ahmed'in cevaplarını diğer grup üyeleri ile paylaşmakta zorlandığını ve farklı bahanelerle (su içmeye veya lavaboya gitmek gibi) aktivitenin paylaşım kısmından kaçındığını gözlemlemiştir. Bunun üzerine okul psikolojik danışmanı tüm grubun kültürel etkenlerin kariyer seçimlerine etkisi üzerine düşüncelerini ödev olarak verip, bu konuyu dördüncü oturumda bir grup tartışması olarak ele alacaklarını söyleyerek görüşmeyi sonlandırmıştır. Okul psikolojik danışmanı dördüncü grup görüşmesini aşağıdaki önyak olma ifadesi ile başlatmıştır:

Meslek seçiminiz ve geleceğiniz üzerinde belki de en etkili olan etkenlerden biri sizin ve ailenizin kültürel değerleridir. Geçen hafta görüşmemizi bitirmeden önce size bu konuda düşünme ödevi vermiştim ve hepinizin cevaplarınızı paylaşmasını sabırsızlıkla bekliyorum. Öncelikle şunu da eklemek isterim; aile üyelerinizin meslekleri, ekonomik durumu, yaşadıkları deneyimler (ülke içinde göç veya başka bir ülkeden göç gibi), engellilik durumu ve daha birçok özelliği sizin gelecekte seçeceğiniz mesleği ve bu mesleği nerede gerçekleştireceğinizi etkilemesi çok normal ve beklendik bir durumdur. Şimdi sıra sizde! Meslek seçimlerinizin aile kültürünüzden nasıl etkileniyor olduğunu grupta kısaca paylaşmanızı istiyorum. Ahmed başlamak ister misin?

Kültürel konulara önyak olmak grup görüşmelerinde de çok değerli sonuçlar getirecektir. Bu senaryoda okul psikolojik danışmanı grup üyeleri arasındaki kültürel etkileşimleri gözlemlemiş ve müdahale etme ihtiyacı görmüştür. Bu müdahalesini kariyer konusu ile sentezleyerek hem önyak olma ifadesini doğru zamanda kullanmış hem de yapılan kariyer odaklı görüşmeyi öğrenciler için değerli bir boyutta derinleştirmiştir. Böylece hem Ahmed hem de diğer üyeler grubun ortak olarak geliştirdiği güven üzerine önemli ve hassas olabilecek konularda paylaşım için davet edilmişlerdir. Burada, psikolojik danışmanın Ahmed'in üzerine odaklanmadan ona yardımcı olacak ortamı hazırlaması özellikle dikkat edilmesi gereken bir yöntemdir.

Sonuç ve Öneriler

Bu derleme çalışmasında ilk olarak kültüre duyarlı psikolojik danışmanlığın önemi ve terapötik sürece etkilerinden bahsedilmiş; Türkiye'deki gelişimi ve güncel durumuna odaklanılmıştır. İkinci olarak bu çalışmada kültürel konulara önyak olma tekniği ve teorik çerçevesi olan önyak olma sürekliliği örnekler eşliğinde tartışılmıştır. Buna göre, kültür konusuna önyak olma sürekliliği beş aşamadan oluşmaktadır (Day-Vines ve diğ., 2007). İlk aşamalarda psikolojik danışmanlar danışanın kültürel geçmişinin psikolojik problemlere, terapötik ilişkiye ve iyileşme sürecine etkilerini görmekte zorlanırlar. Bu psikolojik danışmanların ortak özelliklerinden bazıları; kültürün psikolojik problemlere etkilerini fark edememek, kültürel değer ve sorumlulukları danışma süreçlerinde kullanamamak ve danışanların getirecekleri kültür içerikli konulara kayıtsız kalmaktır. Diğer yandan önyak olma modelinin son iki aşamasında psikolojik danışmanlar kültürel değer ve yargıların hayatın her aşamasını şekillendirdiğini ve terapötik sürecin kaçınılmaz bir parçası olduğunu benimserler. Bu aşamalarda psikolojik danışmanlar hem kendi hem de danışanlarının kültürel geçmişlerinin geliştirecekleri profesyonel ilişkilerin her aşamasını etkilediğini görür ve doğru zamanlama ve yöntem ile bu konuyu danışanın dikkatine getirirler.

Önyak olma tekniğinin tanıtılması amacıyla senaryolar ve muhtemel okul psikolojik danışmanı tepkileri bu çalışmanın bir diğer ögesini oluşturmaktadır. Örnek vaka çalışmalarının ve senaryo odaklı eğitimin kültüre duyarlı psikolojik danışma eğitiminde yeri literatürde sıkça dile getirilmiştir (Erkan, 2020; Kağnıcı, 2019; Nassar-McMillan, 2014). Bu çalışmada vaka örneklerine başvurularak okul psikolojik danışmanlarının öğrenci, veli ve diğer okul çalışanları ile kuracakları profesyonel ilişkilerinde hassas kültürel konulara önyak olma konusunda örnekler sağlanmıştır. Verilen senaryolar yazarın okul psikolojik danışmanlarıyla yaptığı görüşmelerden ve kültüre duyarlılık literatüründen yola çıkılarak hazırlanmış olduğu hatırlanmalıdır. Senaryoların ve psikolojik danışman tepkilerinin geçerlilik ve güvenilirliklerinin test edilmeleri gerekmektedir. Bu senaryolardan yararlanılarak yapılacak araştırmalarda alan uzmanlarına danışmak, okul psikolojik danışman tepkilerini karşılaştırmak ve öğrenci görüşlerinin elde edilmesi gibi yöntemlerle geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması alana önemli bir katkı sunabilir. Çalışmanın devamında okul psikolojik danışmanlarının kültürel konulara önyak olma tekniğini sağladıkları farklı rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine nasıl dâhil edecekleri üzerine öneriler sunulmuştur.

Sosyopolitik düzeyde baskı ve stres olmadan konuşulmakta zorlanılan konulara (Örn., mezhep veya göç durumları) okul psikolojik danışmanlığı ortamında önyak olunmasının, tartışılmasının ve etkilerinin değerlendirilmesinin öğrenciler için değerli bir kazanım olduğu gözlemlenmiştir (Burkard ve Knox, 2004; Day-Vines ve diğ., 2007). Bu bağlamda, okul psikolojik danışmanları öncelikle gerçekleştirecekleri bireysel ve grup görüşmelerinde kendi kültürel geçmişlerinden örnekler paylaşarak (uygun zamanlama ve miktarda) öğrenciler için bu konuları normalleştirebilirler. Örneğin, anadili Kürtçe olup çoğunluğun Türkçe konuştuğu bir okulda çalışan bir okul psikolojik danışmanının bazen diller arasında karmaşa yaşaması konusundaki deneyimlerini paylaşabilir. Böylece ikinci dilde eğitim gören arkadaşları olan veya kendileri ikinci dilde eğitim gören öğrenciler bu konuların eğitim ve psikolojik danışma ortamlarının çok doğal bir parçası olduğunu gözlemlemiş olurlar. Aynı psikolojik danışman kendisinin veya öğrencilerinin diller arasında geçiş deneyimlerinin geliştirecekleri ilişkileri nasıl etkileyebileceği konusunda öğrencilerinin görüşlerini sorarak bu kültürel konuya önyak olabilir.

Akademik ve sosyal başarılarının psikolojik iyi oluşla bağlantılı olduğu ele alındığında, öğrencilerin okul ortamlarında başarıya ulaşmalarında okul psikolojik danışmanlarının rolü oldukça önemlidir. Farklı aile yapıları ve başarı beklentileri ile okul ortamında bir araya gelen öğrenci gruplarının bireysel düzeyde farklı ihtiyaçları vardır. Örneğin göçmen öğrencilerin çoğunlukta olduğu bir okul ortamında okul psikolojik danışmanının sunacağı kariyer odaklı psikolojik danışma hizmetlerinde göç kültürünü ve etkilerini göz önünde bulundurabilirler. Bu gibi kültürel konulara önyak olmak ve bu süreci aktif olarak yönetmek için okul psikolojik danışmanların kültürel farkındalık, kültürel bilgi ve beceri seviyelerinde yetkin olmaları beklenmektedir (Kararımak, 2008; Şahan ve

Akbaş, 2018). Bu bağlamda, okul psikolojik danışmanları sağlayacakları eğitim, seminer ve konsültasyon faaliyetlerinin katılımcılarının uygun kültürel geçmiş bilgilerinin (Örn., göçmenlik durumu, cinsiyet, ekonomik geçmiş) ve bu bilgilerin yapılan çalışmalara katılımı nasıl etkileyeceğini göz önünde bulundurulmalıdır.

Kültürel konuların sıklıkla eğitimin bir parçası olarak dile getirildiği okul ortamlarının oluşturulmasında öğretmenler ve okul psikolojik danışmanlarının iş birliği içinde çalışması son derece önemlidir (Özmen ve Kabapınar, 2019). Bu doğrultuda, okul psikolojik danışmanları kurum içinde yapılacak toplantı ve eğitim faaliyetlerinde kültürel konulara önyak olma sürekliliğini ele alabilirler. Bu yolla, okul düzeyinde bir değişim için adım atılmış olunur. Önyak olma tarzlarından *ilham veren* okul psikolojik danışmanları kültürel konuları sadece kendi yaptıkları işlerde ele almakla kalmayıp sistemik düzeyde bir sosyal adalet için çaba göstermiş olurlar.

Önyak olma tekniği genellikle bireysel ve grupla psikolojik danışma görüşmeleri için kullanılmasına rağmen, okul psikolojik danışmaları bu tekniği daha dolaylı yollardan gerçekleştirebilirler. Örneğin, okul ve öğrenci ihtiyaçlarını belirlemek üzere yapılan ihtiyaç analizi çalışmalarında kültürel konulara önem veren sorular kullanılabilir. Bu yolla, okul atmosferinin öğrenci kültürel değerlerini desteklediği bir mesaj verildiği gibi okul psikolojik danışmanlarının çalışmalarında kullanacakları önyak olma tekniğine ön bilgi sağlayabilir.

Kendi kültürel kimlik gelişimlerinin farkında olmayan psikolojik danışmanlar danışanlarının bazı hassas kültürel konular hakkında (Örn., ırk, mezhep, engellilik durumu) konuşma isteklerini verimli bir terapötik ortam içerisinde ele almakta başarısız oldukları gözlemlenmiştir (Constantine, 2002; Holcomb-McCoy ve Day-Vines, 2004). Bu doğrultuda, okul psikolojik danışmanları hem kültüre duyarlılık yeterliliklerini geliştirme hem de kültürel konulara önyak olma konularında eğitim almaları önerilmektedir (Akalin ve Türküm, 2021). Son yıllarda Türkiye'nin birçok göçmene ev sahipliği yapması ile psikolojik danışmanlara yönelik yapılan sürekli eğitim programlarının artırıldığı gözlemlenmektedir. Bu eğitimlerin göçmen öğrenci ve ailelerine yönelik olarak hem kalite hem de nicel olarak artırılmasının yanında Türkiye'nin kültür mozaığının diğer renklerine (Örn., ırk, din, cinsiyet, cinsel yönelim) de odaklanması için gerekli akademik ve uygulamaya yönelik çalışmalar artırılmalıdır.

Gelecekte okul psikolojik danışmanı olacak psikolojik danışman adaylarının kültürel konulara önyak olma konusunda eğitim almalarının yanında, bu eğitimlerini yapacakları uygulamalarda süpervizyon eşliğinde deneyimlemelidirler (Day-Vines et al., 2018; Kağnıcı, 2013; Yöntem ve diğ., 2021). Yapılan çalışmalar, psikolojik danışman adaylarının kültüre duyarlı psikolojik danışmanlık eğitimi aldıklarında ve kendi kültürlenme deneyimlerinin üzerine odaklanarak farkındalıklarını ve bilgi seviyelerini geliştirdiklerinde, kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliliklerinin ve kültürel konulara önyak olma becerilerinin geliştiği gözlemlenmiştir (Pietrantoni ve Glance, 2019; Sezer, 2017). Türkiye'de kültüre duyarlı psikolojik danışma derslerinin zorunlu olmaması ve eğitim programlarının inisiyatifine bırakılması göz önüne alındığında, alanda çalışan birçok okul psikolojik danışmanının kültüre duyarlı eğitim ve psikolojik danışma konularında halen desteğe ihtiyaçları olduğu düşünülmektedir (Akalin ve Türküm, 2021; Kağnıcı, 2013). Bu noktada, özellikle lisans eğitimleri sonunda Türkiye'nin birçok bölge ve şehrine ilk defa görev yapmak üzere gönderilen okul psikolojik danışmanlarının durumu oldukça endişe vericidir. Kültürel farklılıklar konusunda nasıl çalışılacağı ve bu farklılıkların yapılan okul aktiviteleri ve psikolojik danışma faaliyetlerine etkileri konularında zorluk yaşama ihtimali yüksek olan bu meslek üyelerinin önyak olma tekniği ve sürekliliğini anlamaları ve günlük meslek deneyimlerinde kullanmalarının son derece önemli olduğu düşünülmektedir. Burada Rehberlik ve Psikolojik Danışma lisans programlarının hem kültüre duyarlı psikolojik danışma dersini düzenli olarak açılması hem de bu ders içeriğinin batı kültürünün yansıması olan İngilizce literatürden çevrilen kaynaklar yerine Türkiye'nin kültürel dinamikleri üzerine odaklanan kaynaklardan yararlanılmalıdır.

Sonuç olarak sadece '*Kültürel bir varlık olarak ben kimim?*' sorusuna cevap verebilen ve bunun yanında ait olduğu kültürel grupların getirdiği imtiyaz ve dezavantajlarının hayatlarını nasıl etkilediği konularında farkındalık sahibi psikolojik danışmanlar kültürel konulara danışanlarıyla olan iletişimleri esnasında önyak olabilirler. Bunun sonucu olarak '*Kültürel olarak sen kimsin?*' sorusunu sorabilmek için yeterli bilgi, farkındalık ve beceri sahibi psikolojik danışmanlara ihtiyaç vardır. Kültürel konulara önyak olan psikolojik danışmanlar danışanlarının tüm kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmaları konusunda onlara ortam hazırlayarak daha olumlu ve kalıcı terapötik sonuçlar elde edebilirler.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar bu çalışmayı etkileyebilecek mali olan ya da olmayan herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Mali Destek

Yazar bu çalışma için herhangi bir kamu, ticari veya kar amacı gütmeyen kuruluştan mali bir yardım almamıştır.

Etik Kurul İzin Bilgisi: *Bu araştırmanın kapsamı alanyazın derlemesi niteliği taşıdığından etik kurul izni alınmamıştır.*

Kaynakça / References

- Akalın, M. B. ve Türküm, A. S. (2021). Kültüre duyarlı psikolojik danışma. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 81-107. doi: 10.34056/aujef.850094
- American Counseling Association [ACA]. (2014). *The ACA code of ethics*. Retrieved from <https://www.counseling.org/resources/aca-code-of-ethics.pdf>
- American School Counselor Association [ASCA]. (2022). *ASCA ethical standards for school counselors*. Retrieved from <https://www.schoolcounselor.org/getmedia/44f30280-ffe8-4b41-9ad8-f15909c3d164/EthicalStandards.pdf>
- Arredondo, P., Toporek, R., Brown, S. P., Jones, J., Locke, D. C., Sanchez, & Stadler, H. (1996). Operationalization of the multicultural counseling competencies. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 24(1), 42-78. doi: 10.1002/j.2161-1912.1996.tb00288.x
- Bakioğlu, F.. (2017). *Psikolojik danışman adaylarının özyeterlilikleri ile kültüre duyarlılıkları, cinsiyet rolleri ve bilinçli farkındalıkları arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Bektaş, Y. (2006). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri ve psikolojik danışman eğitimindeki yeri. *Ege Eğitim Dergisi* 7(1), 43-59.
- Burkard, A. W., & Knox, S. (2004). Effect of therapist color-blindness on empathy and attributions in cross-cultural counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 51, 387-397. doi: 10.1037/0022-0167.51.4.387
- Chao, R. C.-L. (2013). Race/ethnicity and multicultural competence among school counselors: Multicultural training, racial/ethnic identity, and color-blind racial attitudes. *Journal of Counseling & Development*, 91, 140-151. doi: 10.1002/j.1556-6676.2013.00082.x
- Choi, K. M., VanVoorhis, R. W., & Ellenwood, A. E. (2015). Enhancing critical consciousness through a cross-cultural immersion experience in South Africa. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 43(4), 244-261. doi: 10.1002/jmcd.12019
- Chung, R. C., & Bemak, F. (2002). The relationship of culture and empathy in cross-cultural counseling. *Journal of Counseling & Development*, 80, 154-159. doi: 10.1002/j.1556-6678.2002.tb00178.x
- Constantine, M. G. (2002). Racism attitudes, white racial identity attitudes, and multicultural counseling competence in school counselor trainees. *Counselor Education and Supervision*, 41, 162-174. doi: 10.1002/j.1556-6978.2002.tb01281.x
- Cook, A. L., Brodsky, L., Gracia, R., & Morizio, L. J. (2019). Exploring multicultural and social justice counseling training outcomes on school counselor and youth development. *Counseling Outcome Research and Evaluation*, 10(2), 78-93. doi: 10.1080/21501378.2017.1422681
- Council for Accreditation of Counseling and Related Educational Programs [CACREP]. (2016). *2016 CACREP standards*. Retrieved from <http://www.cacrep.org/wpcontent/uploads/2017/07/2016-Standards-with-Glossary-7.2017.pdf>
- Day-Vines, N. L., Booker Ammah, B., Steen, S., & Arnold, K. M. (2018). Getting comfortable with discomfort: Preparing counselor trainees to broach racial, ethnic, and cultural factors with clients during counseling. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 40, 89-104. doi: 10.1007/s10447-017-9308-9
- Day-Vines, N. L., Bryan, J., & Griffin, D. (2013). The broaching attitudes and behavior Survey (BABS): An exploratory assessment of its dimensionality. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 41, 210-223. doi: 10.1002/j.2161-1912.2013.00037.x
- Day-Vines, N. L., Wood, S., Grothaus, T., Craigen, L., Holman, A., Dotson-Blake, K., & Douglas, M. J. (2007). Broaching the subjects of race, ethnicity, and culture during the counseling process. *Journal of Counseling & Development*, 85, 401-409. doi: 10.1002/j.1556-6678.2007.tb00608.x
- Erdur-Baker, Ö. (2007). Psikolojik danışma ve kültürel faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 27, 109-122.
- Erkan, S. (2020). *Kültüre duyarlı psikolojik danışma*. Ankara: Pegem Akademi. doi: 10.14527/9786257880183
- Farmer, L. B., Welfare, L. E., & Burge, P. L. (2013). Counselor competence with lesbian, gay, and bisexual clients: Differences among practice settings. *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 41(4), 194-209. doi: 10.1002/j.2161-1912.2013.00036.x

- Gatmon, D., Jackson, D., Koshkarian, L., Martos-Perry, N., Molina, A., Patel, N., & Rodolfa, E. (2001). Exploring ethnic, gender, and sexual orientation variables in supervision: Do they really matter? *Journal of Multicultural Counseling and Development, 29*(2), 102-113. doi: 10.1002/j.2161-1912.2001.tb00508.x
- Genç, A. B. (2019). *Psikolojik danışmanların etkili psikolojik danışman nitelikleri ile kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterlikleri arasındaki ilişkide kültürel zekânın ve bilişsel esnekliğin aracı rolü*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Holcomb-McCoy, C. (2004). Assessing the multicultural competence of school counselors: A checklist. *Professional School Counseling, 7*(3), 178-186.
- Holcomb-McCoy, C. (2005). Investigating school counselors' perceived multicultural competence. *Professional School Counseling, 8*(5), 414-423.
- Holcomb-McCoy, C. & Day-Vines, N. L., (2004). Exploring school counselor multicultural competence: A multidimensional concept. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 37*, 154-163. doi: 10.1080/07481756.2004.11909757
- Jones, C. T., Welfare, L. E., Melchior, S., & Cash, R. M. (2019). Broaching as a strategy for intercultural understanding in clinical supervision. *Clinical Supervisor, 38*(1), 1-16. doi: 10.1080/07325223.2018.1560384
- Kağnıcı, D. Y. (2011). Teaching multicultural counseling: An example from a Turkish counseling undergraduate program. *Eurasian Journal of Educational Research 44*, 111-128.
- Kağnıcı, D. Y. (2013). Çok kültürlü psikolojik danışma eğitiminin rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programlarına yerleştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi 5*(40), 222-231.
- Kağnıcı, D. Y. (2019). *Kültür ve psikolojik danışma*. Ankara: Pegem Akademi. doi: 10.14527/9786052419687
- Kararımkak, Ö. (2004). Tinsel anlayışın psikolojik danışmadaki rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(22), 45-55.
- Kararımkak, Ö. (2008). Çok kültürlülük, kültüre duyarlılık ve psikolojik danışma. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3*(29), 115-127.
- Kurt, İ. E. ve Ateş, B. F. (2018). Psikolojik danışman adaylarının LGBT bireylerle psikolojik danışma yapmaya ilişkin görüşleri. *The Journal of Academic Social Science Studies, 72*(3), 121-136. doi: 10.9761/JASSS7733
- Nassar-McMillan, S. C. (2014). A framework for cultural competence, advocacy, and social justice: Applications for global multiculturalism and diversity. *International Journal for Educational and Vocational Guidance, 14*, 103-118. doi: 10.1007/s10775-014-9265-3
- Özer, Ö. ve İlhan, T. (2015). Çokkültürlü psikolojik danışma yeterlikleri ölçeğinin geliştirilmesi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10*(7), 781-802. doi: 10.7827/TurkishStudies.8041
- Özmen, Z. K. ve Kabapınar, Y. (2019). Sınıf öğretmenleri ve okul psikolojik danışmanları birbirlerini nasıl algılamaktadır? *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 9*(53), 482-521.
- Pietrantonio, Z., & Glance, D. (2019). Multicultural competency training of school counselor trainees: Development of the social class and classism training questionnaire. *Journal of Multicultural Counseling and Development, 47*(1), 2-18. doi: 10.1002/jmcd.12117
- Sezer, S. (2017). Çok kültürlü psikolojik danışma dersi'nin pdr öğrencilerinin çok kültürlü bakış açıları üzerindeki etkisi. *Eğitim Bilim Toplum, 15*(57), 9-30.
- Shannonhouse, L., Myers, J., & Minton, C. A. B. (2018). Cultural immersion in counselor education: Trends, prevalence, and common components. *Journal of Multicultural Counseling and Development, 46*, 283-296. doi: 10.1002/jmcd.12115
- Sue, S. (2006). Cultural competency: From philosophy to research and practice. *Journal of Community Psychology, 34*(2), 237-245. doi: 10.1002/jcop.20095
- Sue, D. W., Arredondo, P., & McDavis, R. J. (1992). Multicultural competencies/standards: A call to the profession. *Journal of Counseling & Development, 70*, 477-486. doi: 10.1002/j.1556-6676.1992.tb01642.x
- Sue, D. W., Bernier, J. E., Durrant, A., Feinberg, L., Pedersen, P., Smith, E. J., & Vasquez-Nuttall, E. (1982). Position paper: Cross-cultural counseling competencies. *The Counseling Psychologist, 10*(2), 45-52. doi: 10.1177/0011000082102008

- Şahan, B. ve Akbaş, T. (2018). Kültürel olarak farklı ailelerle psikolojik danışma ve Türk aile yapısında kültürün rolü. *Buca Eğitim Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46, 217-239.
- Şakar, G. (2018). *Psikolojik danışman adaylarının özgeciliğlerinin duygusal zekâ, kültürel duyarlılık ve sosyal beğenirlik açısından yordanması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Uğur, A., Çalık, B., Bağcı, B., ve Uzun, İ. B. (2021). Yabancı uyruklu öğrencilerle çalışan psikolojik danışmanların öz yeterlilikleri ile çok kültürlülük algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Milli Eğiti*, 50(1), 613-632. doi: 10.37669/milliegitim.960026
- Utsey, S., Gernat, C., & Bolden, M. (2003). Teaching racial identity development and racism awareness: Training in professional psychology programs. In T. G. Bernai, J. E. Trimble, A. K. Burlew, & F. T. L. Leong (Eds), *Handbook of racial & ethnic minority psychology* (pp. 147-166). Thousand Oaks: Sage. doi: 10.4135/9781412976008.n7
- Yeh, C. J., & Arora, A. K. (2003). Multicultural training and interdependent and dependent self-construal as predictors of universal-diverse orientation among school counselors. *Journal of Counseling & Development*, 81(1), 78-83. doi: 10.1002/j.1556-6678.2003.tb00228.x
- Yıldırım, O. (2020). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yeterliliklerinin yordanmasında kültürel zekâ, çok kültürlü psikolojik danışma eğitimi ve mesleki deneyimin rolü. *E-Ululararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 41-52. doi: 10/19160/ijer.676897
- Yöntem, M. K., Sarıkaya Y. ve Aydoğan, M. (2021). *Psikolojik danışman eğitiminde süpervizyon kılavuzu*. Ankara: Pegem Akademi. doi: 10.14527/9786257582971